

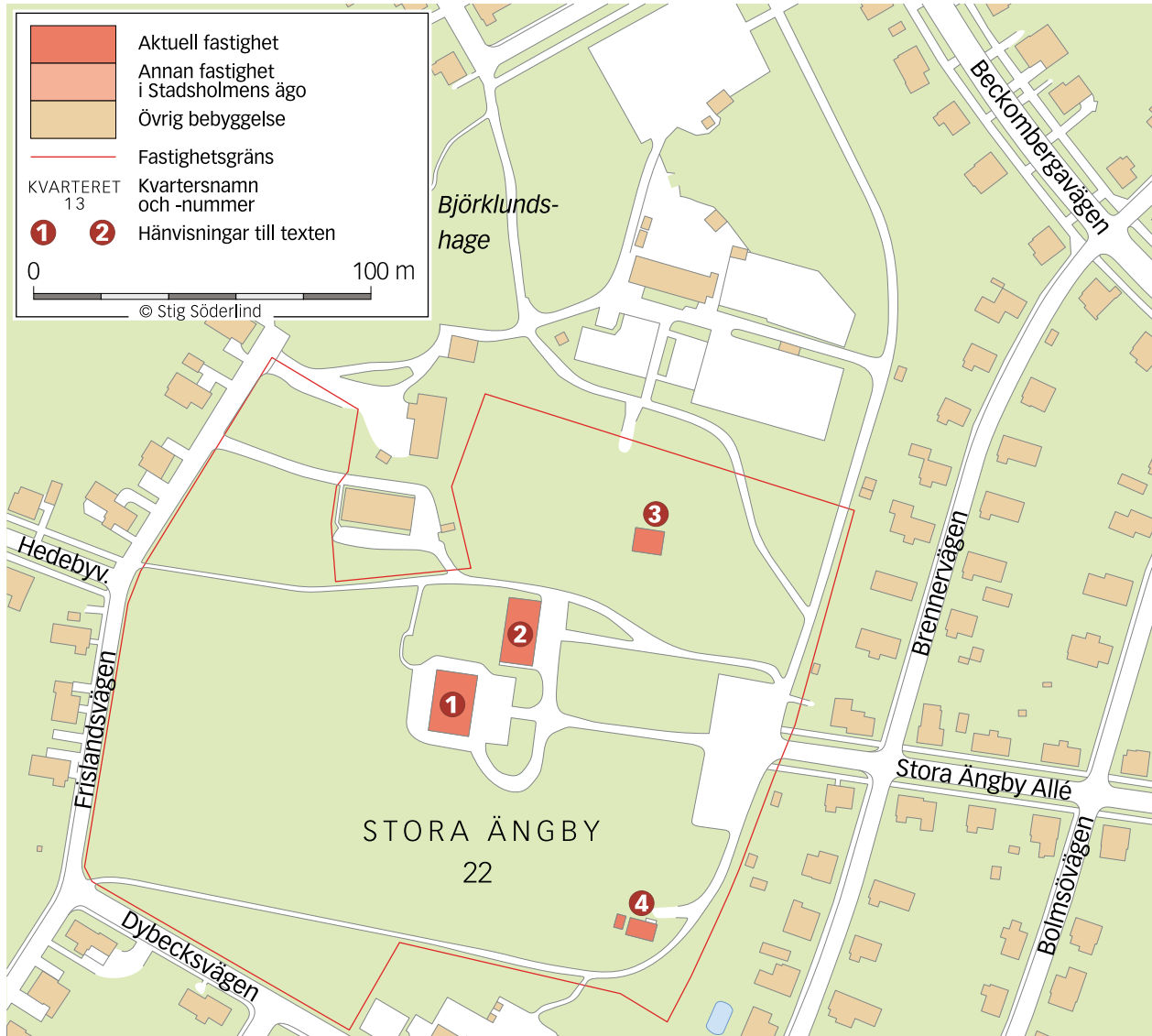
STORA ÄNGBY 22

ÄNGBY SLOTT
Stora Ängby allé 30 - 36

NORRA ÄNGBY

STADSHOLMEN

- 1 HUVUDBYGGNADEN**
- 2 FLYGELBYGGNADEN**
- 3 FATBUREN**
- 4 SNICKARBODEN**

VY MOT HUVUDBYGGNADEN TILL STORA ÄNGBY ÅR 1927: GAVELFASAD MOT SÖDER OCH HUVUDFASAD MOT ÖSTER. FOTO ALMBERG O PREINITZ, SSM FA51086.

Ängby slott uppfördes under 1600-talets sista år, som huvudbyggnad till säteriet Stora Ängby, som hade bildats kring mitten 1600-talet genom sammanslagning av ett antal äldre gårdar. Säteriets ursprungliga huvudbyggnad fyller i dag funktion som flygel.

Av gårdens byggnader bevaras även en visthusbod från 1600-talet, fatburen, delvis uppförd med timmer från 1500-talet. Fatburen torde därigenom vara en av Stockholmstraktens äldsta trähusbyggnader, eller möjligen den allra äldsta. Slutligen finns i sydost på fastigheten en mindre rödpanelad stuga, sannolikt från 1700/1800-tal. Tomten är parkliknande med stora gräsytor, högvuxna, äldre träd och anlagda gångar. De kvarvarande byggnaderna från Stora Ängby säteri bildar tillsammans ett utsökt och välbevarat exempel på herrgårdsanläggning i mindre format från den karolinska tiden. Bevarad planlösning och förnämlig inredning från byggnadstid och 1700-tal är av betydelse anläggningens

VY MOT STORA SALENS ÖSTRA SIDA MED ÖPPEN SPIS 1927. FÖRE 1950-TALET RESTAURERING VAR VÄGGARNA I SALEN MARMORERADE OVAN EN BRÖSTPANEL, SANNOLIKT SAMTIDA MED PARDÖRRARNA. FOTO GÖSTA SELLING, SSM:S FOTOARKIV.

VY MOT HUVUDFASADEN TILL DAGENS ÄNGBY SLOTT. DEN RELATIVT ENKLA HERRGÅRDSBYGGNADEN ÄR KARAKTERISTISK FÖR DEN KAROLINSKA TIDENS ARKITEKTUR: ENKEL OCH VÄLPROPORTIONERAD MED PILASTERINDELAD FASAD SAMT SÄTERITAK. FOTO J. MALMBERG.

stora kulturhistoriska värde, liksom de exempel på enklare byggnader som uttrycks genom fatburen och snickarboden.

Huvudbyggnaden, flygelbyggnaden och fatburen på fastigheten Stora Ängby 22 är blåvärderade enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering av stadens bebyggelse. Det innebär att de har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde. Den fjärde byggnaden, snickarboden, är grönvärderad för att markera att den är särskilt värdefull ur kulturhistorisk synvinkel.

I aktuell stadsplan har fastigheten markerats med Q1 och utgör ett ”reservat för kulturhistoriskt värdefullt område med publik verksamhet”. Både byggnader och tomt har detaljerade skyddsföreskrifter i planbestämmelserna.

OMRÅDESBESKRIVNING

Ängby slott ligger i hjärtat av stadsdelen Norra Ängby i Bromma, nordost om Bergslagsvägen mellan Åkeshov och Räcksta. Området är gammal kulturbygd,

vilket bland annat gravfältet Björklunds hage vittnar om. Gravfältet är från järnåldern (ca 500 f. Kr. – 1050 e. Kr.).

Kring den kvarvarande kärnan från den gamla herrgårdsanläggningen ligger i dag Stockholms största sammanhängande småstugeområde, uppfört från 1931 och huvudsakligen under 1930-talet på gårdens gamla åker- och ängsmark. Tomterna hyrdes på långa kontrakt med tomträtt och husen uppfördes av ägarna som självbyggeri, administrerat med hjälp av typritningar från stadens småstugebyrå. Inom området uppfördes såväl 1½-planshus som 1- och 2-planshus i en placering nära gatan. Varje byggnadstyp grupperades inom ett kvarter eller längs en gata och utmärktes av ljusmålad fasadpanel till röda tegeltak. Utformningen var enhetlig men med variation beträffande fönster- och dörrplacering. I dag har många av de relativt små husen byggts ut, men områdets ursprungliga karaktär är fortfarande välbevarad. Norra Ängby är utpekad som en av de värdekärnor som uttrycker riksintresset för kultur-

HUVUDBYGGNADENS ENTRÉPORT MED PROFILERAD OMFATTNING OCH ÖVERLIGGARE AV HUGGEN OCH MÅLAD STEN SAMT PAR-DÖRRAR MED HELFRANSKA Fyllningar. FOTO J. MALMBERG.

DEN KRYSSVÄLVDA FÖRSTUGAN MOT ENTRÉPORTEN. I HUVUD-BYGGNADENS BOTTENVÅNING FINNS FLERA EXEMPEL PÅ EN DÖRR-TYP MED FYRA Fyllningar SOM FÖREKOM UNDER BÅDE 1600-TALET OCH 1700-TALET S FÖRRA DEL. FOTO J. MALMBERG.

miljövården Stockholms innerstad med Djurgården.

Stadsplanen från 1930 föreskrev de bergigare och mer svårbebyggda delarna som parkmark, liksom även de många fornlämningsplatser som ligger inom stadsdelen. Detta, jämte de i dag uppvuxna trädgårdarna på den gamla bördiga åkermarken, har bidragit till den påtagliga grönska som tillsammans med den karakteristiska bebyggelsen är så utmärkande för området.

HISTORIK

Utgårdar till Åkeshov blir säteriet Stora Ängby

De gamla gårdarna i Ängby förvärvades av ägaren till Åkeshov, Åke Axelsson Natt och Dag, kring 1650. Efter dennes död 1653 slogs de samman till Stora Ängby säteri och en huvudbyggnad uppfördes med änkan Anna Cruus som byggherre. Säteriets första huvudhuvudbyggnad var ett envåingt, rödfärgat

timmerhus som omfattande sex rum och förstuga på en välvd källare. Därtill hade huset ett rymligt vindsplan under ett spånklätt tak. Intill fanns bodar och förrådsbyggnader samt en byggnad med eldstad för torkning av kött eller säd, en så kallad kölna. Till anläggningen hörde bland annat även en trädgård ”med skön frukt av något fyrtio äpple, päron och bergamotträ, som redan bär frukt, och stor plats att sätta fler ...”. Bergamott var ett slags päronträd med plattrunda frukter och karakteristisk smak.

En karta från 1685 visar att vad som på kartan uppges som ”herrbyggnaden” har samma läge som dagens flygelbyggnad, vilken följaktligen torde vara säteriets första huvudbyggnad. Den visthusbod som i dag står strax nordost om flygeln var vid samma tid nyuppförd, men senare undersökningar har visat att den hade uppförts med återanvändning av timmer från 1500-talet.

I ÄLDRE TID VAR KÖKET FÖRLAGT TILL HUVUDBYGGNADENS BOTTENVÅNING. I DAG BEVARAS EN MURAD SPISKÅPA OCH VÄLVDATAK I DEN TIDIGARE KÖKSREGIONEN. FOTO J. MALMBERG.

En ny huvudbyggnad uppförs

Efter flera ägarbyten förvärvades Stora Ängby år 1692 av Karl XI:s tjänsteman Baltzar Brandenburg, då nyligen adlad Ehrenstolpe. Denne hade före köpet arrenderat gården under ett par år. Baltzar Ehrenstolpe lät uppföra dagens huvudbyggnad på en höjd sydväst om den tidigare huvudbyggnaden, som istället fick en underordnad funktion som flygel. Möjligen reverterades flygeln vid samma tid. Av samtida handlingar att döma kan man anta att den nya huvudbyggnaden stod färdig 1696.

Den nya huvudbyggnaden uppfördes i sten. En senare uppmättningsritning, från 1769, visar ett hus i karolinsk stil med enkel men symmetriskt indelad fasad. Bottenvåningens fasad är utformad som en sockelvåning medan den högre våningen i trappa indelas genom pilastrar. Taket har två fall och är ett för tiden karakteristiskt valmat säteri-tak, i detta fall med frontespis. Planen är relativt enkel och systematisk. I bottenvåningen ligger en förstuga med sidolagt trapphus, ett vinkelbyggt, välvt kök samt

I BOTTENVÅNINGEN FINNS EN ENKLARE TYP AV INREDNING FRÅN 1600- OCH 1700-TALET. HÄR ETT EXEMPEL PÅ EN ENKEL, GRÖNGLASERAD KAKELUGN MED URSPRUNG I 1700-TALET, SENARE OMSATT OCH FÖRENKLAD TILL FORMEN. RUMMET HAR ENKLA, SNEDSTÄLLDA BRÄDOR SOM TAKLIST. FOTO J. MALMBERG.

DEN STORA SALEN PÅ DET ÖVRE VÅNINGSPLANET BEVARAR EN PÅKOSTAD INREDNING MED STUCKTAK OCH DEKORERAD ÖPPEN SPIS FRÅN 1690-TALET. DEN LÅGA FOTPANELEN NYTTILLVERKADES PÅ 1950-TALET FÖR ATT FÖRSTÄRKA RUMMETS BAROCKKARAKTÄR, PAR-DÖRRARNA ÄR FRÅN 1700-TALET S ENARE HÄLFT. FOTO J. MALMBERG.

mindre rum på rad, med eller utan välvda tak. Representativa rum och bostadsrum är förlagda till den högre våningen i trappa. Det ovanliggande planet domineras av en stor sal med fönster mot väster och söder, i övrigt fördelas sex mindre rum på rad längs yttermurarna.

I synnerhet salen på våningen i trappa fick en påkostad inredning genom stucktak och öppen spis med dekorativt överstycke. Arbetet är tillskrivet den italienske stuckatören Giuseppe Marchi, bland annat verksam i Slottskapellet 1695 samt på Drottningholm 1701.

1700- och 1800-talen

Efter Baltzar Ehrenstolpes död år 1735 står Carl Hermelin, senare riksråd, som ägare till Stora Ängby. Hermelin innehade egendomen fram till 1764, en period under vilken Carl och hans hustru Hedwig Ulrica fick åtta barn, varav endast ett levde till vuxen ålder. En son dog på Stora Ängby.

Efter Carl Hermelin övertog kammarherre David Stierncrona Stora Ängby. Familjen Stierncrona ägde

även Åkeshov och drev Stora Ängby i sambruk med Åkeshov, genom en arrendator boende på Åkeshov. Efter att Stierncronas hade innehaft Stora Ängby i drygt nittio år, till 1857, ägdes gården av olika borgare i Stockholm fram till 1900-talets första år.

Stockholms stad förvärvar mark i Bromma

År 1904 förvärvade Stockholms stad Stora Ängby och ytterligare ett antal gårdar i Bromma som markresurs för stadens framtida utbyggnad. Fram till dess att området började bebyggas med småhus på 1930-talet fortsatte olika arrendatorer att driva gårdens jordbruk, men 1932 lades det ner för gott. Efter hand har två arbetarbostäder och merparten av gårdens uthus med ladugård och stall nordost om huvudbyggnaden tagits bort. Den gamla visthusboden, fatburen, uppmärksammades tidigt för sin ålderdomlighet och restaurerades av den framstående kulturhistorikern Sigurd Erixon 1934.

Huvudbyggnaden stod länge oanvänd, undantaget en tillfällig användning som ungdomshärbärge samt som militärförläggning under 1940-talet. Förfallet av

SALENS FÖNSTERSNICKERIER ÄR DELVIS BEVARADE FRÅN BYGGNADSTIDEN. FÖNSTERSMYGPANELERNAS URSPRUNGLIGA DEKORATIONSMÅLNINGAR SKRAPADES FRAM OCH KONSERVERADES I SAMBAND MED HUVUDBYGGNADENS RESTAURERING PÅ 1950-TALET. FOTO J. MALMBERG.

I DE MINDRE RUMMEN PÅ DET ÖVRE VÅNINGSPLANET FINNS STUCKLISTER FRÅN SÅVÄL BYGGNADSTIDEN SOM 1700-TALET, SNICKERIER FRÅN 1700-TALET SAMT FLERA KAKELUGNAR FRÅN SAMMA SEKEL MED DEKORATIVA BLOMSTERMOTIV, SOM FOTOGRAFIETS RUNDA KAKELUGN FRÅN 1700-TALET S TREDJE KVARTAL. FOTO J. MALMBERG.

byggnaden tilltog och i början av 1950-talet var den i stort behov av upprustning. Efter olika förslag till användning beslöt stadens fastighetsnämnd att låta Bromma hemvärn förvalta fastigheten för både hemvärnets behov och för uthyrning till allmänheten ”för sammankomster och dylikt”. Förmodligen är det först vid denna tid som Stora Ängby mer allmänt benämns Ängby slott.

Den norra flygeln innehöll vid stadens övertagande fyra enkla arbetarbostäder om 1 r.o.k. Fasaderna iordningställdes genom ny revetering år 1946 och på 1950-talet inreddes en vaktmästarbostad i flygelns södra del. 1961 skapades en samlingslokal för hemvärnets i den norra delen, genom sammanslagning av två rum.

Det lilla envåniga trähuset längst i sydost på fastigheten anges på en karta 1926 som snickarbod, men användes möjligen tidigast som torpstuga. Efter att

jordbruket på Stora Ängby lagts ner kom den tidigare snickarboden att användas av gatukontoret som värmestuga. På 1950-talet byggdes den till mot norr med en förstuga och mot väster med ett litet förråd.

Upprustning och renovering

Efter ett större anslag från stadsfullmäktige 1954 kunde Fastighetskontoret projektera för huvudbyggnadens upprustning. Då mycket av de ursprungliga och äldre inredningarna var bevarade kom upprustningen främst att handla om återställande av förslitna och skadade ytskikt samt komplettering av enskilda byggnadsdelar, som fönsterbågar, socklar, delar av paneler och foder i äldre stil. Dessutom hade markfukten vållat röta i bottenvåningens bjälklag, vilket åtgärdades. Under arbetet i salen på våningen i trappa fann man dekorativa målningar på fönstersmygpanelerna, vilka togs fram och kon-

FLYGELBYGGNADEN FRÅN 1600-TALET S MITT VAR SÄTERIETS URSPRUNGLIGA HUVUDBYGGNAD, TIDIGAST ETT RÖDFÄRGAT TIMMERHUS MED SPÅNTÄCKT TAK. SENARE PUTSADES FASADERNA MEN BYGGNADEN BEVARAR FORTFARANDE EN ÄLDERDOMLIG KARAKTÄR. VY MOT FLYGELNS ÖSTRA FASAD. FOTO J. MALMBERG.

serverades. På våningen i trappa inreddes en modern köksavdelning i två av de gamla bostadsrummen och i bottenvåningen inreddes garderob och toaletter i den ursprungliga köksavdelningen. Våren 1957 var arbetet avslutat. Därefter har skett ett kontinuerligt underhåll, exempelvis renoverades salsgolvet av ek 1998. År 2003 tillkom en utrymningstrappa på södra gaveln.

I juli 2005 överfördes fastigheten till AB Stads-
holmen.

I dag drivs verksamheten i huvudbyggnad och flygel genom stiftelsen Hemvärnsgården och Hemvärnet, Bromma lottakår, sångkör och övriga föreningar har Ängby slott som träffpunkt. Huvudbyggnaden hyrs även ut av stiftelsen till fest och konferens. Fatburen bevaras som ett betydelsefullt minne från äldre tider och den tidigare snickarboden längst i sydost på fastigheten används numera i dagbarnsverksamhet.

BYGGNADSBESKRIVNING

Huvudbyggnad

Exteriör

Huvudbyggnaden har ett välbevarat uttryck från byggnadstiden kring 1700. Den är i två våningar, fem fönsteraxlar lång och tre fönsteraxlar bred. Den låga bottenvåningen är slätputsad ljusgrå med en centralt placerad entré mot öster. Entrén har delvis glasade helfranska pardörrar och en profilerad omfattning av huggen, gråmålad sten med profilerad överliggare, av allt att döma från byggnadstiden. Ovanvåningen har gulrosa, slätputsade fasader med smala lisener mellan varje fönsteraxel samt hörnli-sener. Fönstren har en indelning karakteristisk för 1800-talet med fyra respektive sex rutor i bottenvåning respektive ovanvåning. Bågarna har delvis beslag av 1700-talstyp. Fasaden kröns av en kraftigt profilerad taklist i samma putsbehandling som lisener och sockel. Taket är ett tvådelat så kallat

PÅ EN LITEN KULLE NORDOST OM HUVUDBYGGNAD OCH FLYGEL STÅR DEN GAMLA FATBUREN, ETT TIMMERHUS SOM UPPFÖRDES PÅ 1600-TALET MED ÅTERANVÄNDNING AV STOCKAR FRÅN EN ÄNNU ÄLDRE BYGGNAD. FOTO J. MALMBERG.

säteritak, täckt av svartmålad plåt, med frontespiser på vardera långsidan och två plåtklädda skorstenar.

Interiör

Interiörerna bevarar huvudsaklig planlösning från byggåret med betydande delar av fast inredning från dels byggtiden, dels 1700-talet. I bottenvåningen är förstugan och de delar som ursprungligen ingick i köksavdelningen välvda, och en stor murad spiskåpa bevaras i ett av utrymmena. På planet finns även grönglaserade kakelugnar av enkel 1700-talstyp liksom dörrar med fyra utanpåliggande fyllningar av en typ som förekom under såväl 1600- som 1700-talet. Flera av dörrarna har dekorativa arabeskmålningar av 1600-talstyp och samtida gångjärnsbeslag. Golven är till del lagda med kalksten, liksom den välbevarade, murade trappan till ovanliggande våningsplan har kraftiga plansteg av kalksten.

Våningen i trappa präglas av den stora salen med

välbevarat stucktak samt öppen spis med dekorativt överstycke från byggnadstiden. Från samma tid finns fönstersmygpaneler med arabeskmålningar och fönsterbänkar, liksom golvet av ek med kalkstensfris har karaktär av 1600-tal. Salens pardörrar är från 1700-talets senare hälft. I planets övriga rum återkommer såväl inredning från byggnadstiden, främst genom taklister och delar av fönstersnickerier, som inredning från 1700-talet. Bland det senare märks särskilt blåvita kakelugnar, dörrsnickerier och taklister. Här finns även spår av 1800-tal, exempelvis en rund, vit kakelugn. I kök och serveringsrum bevaras skåpinredningen från dess iordningsställande det på 1950-talet.

Flygelbyggnad

Exteriör

Flygelbyggnaden ligger öster om men parallellt med huvudbyggnaden. Byggnaden är enkel med en

TOMTEN TILL FASTIGHETEN STORA ÄNGBY 22 ÄR PARKLIKNANDE MED HÖGVUXNA TRÄD, STORA GRÄSYTOR OCH GÅNGSTRÅK. VY GENOM ALLÉN UPP TILL HUVUDBYGGNADENS ENTRÉ. TILL HÖGER I BILD SKYMTAR FLYGELBYGGNADEN. FOTO J. MALMBERG.

påtaglig karaktär av 1600-tal, en våning hög på en hel källare samt fem fönsteraxlar lång och två axlar bred. Fasaderna är, ovan den kraftiga, putsade stensockeln, slätputsade gula och avslutas uppåt med en profilerad taklist. Taket är ett valmat, tegeltäckt sadeltak med två skorstenar. Entrédörr och källardörr i ostfasaden är enkla, panelade och med bandgångjärn av äldre typ, entrédörren dessutom med spröjsat överljus. Fönstren är småspröjsade och av 1700-talsskaraktär med släta omfattningar samt beslag av 1700-talstyp.

Interiör

I besökt del av interiören återfinns flera ålderdomliga 4-fyllningsdörrar med rundade plattgångjärn, av samma typ som finns i huvudbyggnaden. Dörrarna har svängda foder från 1900-talets förra del. Samlingslokalen i byggnadens nordöstra del präglas av tidigt 1960-tal, då den inreddes.

Fatbur

Fatburen, den gamla visthusboden på en höjd ytterligare längre mot nordost, står på syllstenar och är knuttimrad i en ålderdomlig teknik. Stockarna är avfärgade med röd slamfärg och sadeltaket är tegeltäckt. I fasaden finns gluggar med skjutluckor och en enkel bräddörr.

Snickarbod

Stugan längst i sydost på fastigheten är ett envåning, panelat och rödmålat trähus. Byggnaden har en karaktär av enkelt 1800-tal. Sadeltaket är täckt av tegel och kröns av en hög skorsten. Mot norr har byggnaden en sekundärt tillbyggd förstuga och mot väster ett förråd. Dörrarna är panelade och fönstren spröjsindelade till fyra rutor. Fönstren kan slutas med fönsterluckor.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.